

PREOCUPĂRI ALE MUZEULUI ARDELEAN, PENTRU CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA BUNURILOR MUZEALE

Preocupările pentru conservarea patrimoniului cultural sînt contemporane cu începuturile strădaniilor pentru înființarea primelor muzee, constituind însăși o latură și în același timp una din principalele motivații ale organizării acestor instituții.

Concepțiile în acest domeniu nu erau încă prea clare și cu atît mai puțin exact exprimate; ele vizau un principiu, o necesitate, un ansamblu de condiții și măsuri în vederea salvării și păstrării în bune condiții și într-un cadru organizat a valorilor culturale ale trecutului pentru generațiile viitoare. Firește, aceste preocupări erau încă departe de ceea ce înțelegem astăzi prin conceptul complex de restaurare și conservare, ele fiind limitate la început la un deziderat și, evident, la nivelul epocii în privința cunoștințelor științifice și a metodelor de lucru. Putem susține că s-a pornit de la o necesitate, pentru realizarea căreia au fost căutate apoi căile și metodele concrete care au fost perfecționate pe parcurs, aplicîndu-se treptat și în funcție de posibilități cuceririle științifice și mijloacele tehnice apărute în toate domeniile în secolul XIX, atît de bogat în descoperiri științifice și tehnice.

Cele dintîi proiecte privind înființarea Muzeului ardelean din prima jumătate a secolului XIX aveau în vedere, în principiu, păstrarea adecvată a colecțiilor de bunuri culturale, salvarea lor de la degradare și distrugere, fără a concretiza însă căile și mijloacele pentru aceasta¹. Aceste idei au fost preluate și sprijinite și de presa transilvăneană din prima jumătate a secolului XIX. Unele foi din Cluj atrăgeau astfel în repetate rînduri atenția asupra vestigiilor culturale expuse degradării și pieirii, susținînd interesul publicului pentru salvarea lor².

Evenimentele din 1848—49 și anii represiunii absolutiste au înmormîntat pentru un timp ideile salvărdării patrimoniului cultural transilvănean și ale înființării Muzeului ardelean. Dar proiectele sînt reluate treptat, în fruntea tuturor strădaniilor situîndu-se cu energie și perseverență Mikó Imre. În pofida unor noi tergiversări ale forurilor de la Viena, dar bucurîndu-se de sprijinul entuziast al unor largi cercuri și a numeroșilor donatori, în 1859 se înființează la Cluj Muzeul ardelean.

---

¹ Amintim în acest sens, pe lîngă activitatea lui Samuel Brukenthal, încercările și proiectele lui Bod Péter, Aranka György, Bölöni Farkas Sándor și ale episcopului Batthyány. Vezi în *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület felszázados ünnepére, 1859—1909*, Cluj, 1909—1942, p. 5—9. (În continuare: *Emlékkönyv*.)

² *Emlékkönyv*, p. 9.

Statutele sale prevedeau de la început ca scop al existenței și totodată ca principale sarcini strângerea, conservarea, păstrarea și valorificarea bunurilor culturale transilvănene³.

Intr-adevăr, obiectivul pe care și-l propunea Muzeul ardelean după înființare era, pe lângă sporirea continuă a colecțiilor, conservarea și prelucrarea lor științifică. Aceste sarcini se loveau însă de mari greutăți, atât din cauza lipsei de personal calificat, cât și din cauza insuficienței de spațiu care se făcea simțită încă de la început și care se repercuta grav asupra posibilităților de restaurare și conservare, deși starea colecțiilor ar fi necesitat intervenții. Clădirea muzeului, vila donată de contele Mikó, a putut găzdui numai o parte a colecțiilor și anume cele de Științele Naturii. Materialele colecției de Numismatică și antichități — nucleul inițial al patrimoniului muzeului nostru de istorie — au ajuns la început împreună cu biblioteca în casa Bethlen de pe strada Kogălniceanu⁴. Organizarea secțiilor științifice și apariția publicațiilor Asociației Muzeului Ardelean reclamau intensificarea muncii științifice, dar cu partea cea mai mare a colecțiilor nu se putea încă lucra. Ajutoarele publicului erau epuizate, iar statul nu se acorda subvenții. În această situație, Asociația Muzeului Ardelean a văzut, ca soluție, apropierea organică și încheierea unei înțelegeri cu universitatea de stat înființată la Cluj în 1872.

În baza contractului încheiat cu universitatea, aceasta primea dreptul folosirii colecțiilor Muzeului ardelean în schimbul unei sume de 10.000 florini anual. Tot universitatea avea obligația de a asigura cadrele științifice de specialitate, localurile corespunzătoare păstrării colecțiilor și mijloacele financiare pentru întreținerea și dezvoltarea acestora⁵.

Speranțele mari puse în acest aranjament s-au realizat însă numai în parte și principalele greutăți pe care le avea de înfruntat Muzeul ardelean au împietat și pe mai departe asupra activității sale. Asociația Muzeului Ardelean a luat măsuri pentru recondiționarea și legarea unei mari părți a valoroasei sale biblioteci, a pus în ordine și a inventariat colecțiile de mineralogie și de zoologie, punându-le, toate, la dispoziția universității⁶. O parte a colecției de Numismatică și antichități fu adăpostită acum în vechea clădire a universității, dar acest spațiu era insuficient, pe lângă el se închiriau depozite unde obiectele stăteau în condiții cu totul neadecvate. Munca științifică a noilor cadre de la universitate a avut un caracter pur teoretic, academic, rupt de bogatul material al colecțiilor, ceea ce, la rândul său, a avut o influență negativă asupra acestora și a stării lor de conservare⁷, care era complet neglijată.

Mai ales obiectele de la secția de Numismatică și antichități au avut mult de suferit. În 1880 s-a întocmit un inventar exact și descriptiv al colecției de monede, dar colecția „de antichități”, care avea de

³ Statutele Asociației Muzeului Ardelean: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Alapszabályai*, Cluj. 1859.

⁴ *Emlékkönyv*, p. 40.

⁵ *Idem*, p. 50.

⁶ *Idem*, p. 54.

⁷ *Idem*, p. 70.

fapt o componentă eterogenă, cuprinzând și arme, costume, obiecte de artă decorativă și de etnografie, era într-o situație destul de neclară. Despre majoritatea obiectelor exista un simplu inventar numeric, deși se simțea necesitatea unui catalog sistematic, — iar despre obiectele arheologice propriu-zise, majoritatea provenite din săpături, conducătorul secției, Finály Henrik, nu putea da nici măcar o situație numerică, deoarece obiectele și mai ales ceramica nu erau restaurate. Această muncă înainta foarte anevoios, fiind executată de el singur, personal⁸. Aproape un deceniu mai târziu, în 1889, s-a putut efectua restaurarea picturilor din colecția de tablouri, lucrare executată de data aceasta de pictorul Moretti⁹. Dată fiind necesitatea conservării urgente a obiectelor provenite din săpături, se recurge acum, în afară de personalul secției, și la persoane mai competente din exterior, și anume la chimistul Dr. Orient Gyula, neobosit colecționar de obiecte privind istoria farmaciei, și la Dr. Pfeiffer Gyula¹⁰. Deoarece nu exista un laborator, aceste lucrări aveau loc în încăperile existente, folosite la toate, sau la domiciliul colaboratorilor sus-amintiți.

În general, pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, din cauza lipsei de spațiu, a mijloacelor bănești și a unui personal specializat, activitatea de conservare-restaurare era modestă și lacunară, executată cu mijloace rudimentare, în condiții improprii. Ea se rezuma, în mare, la curățirea obiectelor, mai ales spălarea celor provenite din săpături și la unele lucrări de întregire a materialului ceramic.

În ultimii ani de viață, plini de boală, ai conducătorului secției de Numismatică și antichități, Finály Henrik, expoziția a fost închisă și modestele activități de restaurare-conservare aproape complet sistate. Cînd au început lucrările de demolare a vechii universități în vederea construirii celei noi, materialul muzeistic a trebuit evacuat și depozitat într-un spațiu neadecvat la Liceul piarist¹¹ (actualul Liceu de matematică-fizică nr. 3).

Care a fost aici soarta valoroaselor colecții muzeale și situația în privința stării lor de conservare, s-a văzut după doi ani, în 1898, cînd în fruntea secției — și implicit a colecțiilor — de Numismatică și antichități a Muzeului ardelean este numit profesorul universitar Pósta Béla. Acesta, la preluare, nu a putut intra în deposedat cu materialul muzeului, lacătul nefolosit de doi ani fiind complet ruginit, încăperile mult prea mici erau umede pînă în tavan, iar toate dulapurile degradate și mucegăite¹². Noul director, un om de știință remarcabil, a cuprins de la început întreaga complexitate a activității muzeistice, acordînd atenție atît laturii pur științifice, cit și celei muzeistice, tehnice, atît de neglijată pînă la acea dată.

Procedînd imediat după preluare la verificarea colecțiilor, Pósta Béla și-a dat seama de gravitatea situației și a trecut la întocmirea unor rapoarte amănunțite și documentate despre toate laturile și problemele

⁸ *ErdMúz*, VII, 1880, nr. 4—5, p. 137.

⁹ *Idem*, p. 298.

¹⁰ *Idem*, p. 302—303.

¹¹ *ErdMúz*, IV, 1894.

¹² *Buday Árpád, Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának utolsó tíz éve*, în *ErdMúz*, Új folyam, XXVI, nr. 1, 1909, p. 197—200.

muzeului, cerind totodată ajutorul forurilor tutelare pentru remedierea gravelor lipsuri și pentru punerea bazelor și crearea condițiilor în vederea desfășurării unei activități normale.

Astfel, în raportul său către conducerea Asociației Muzeului Ardelean¹³, noul director se ocupă pe larg de starea de conservare a colecțiilor preluate. El arată că din cauza umidității spațiului de depozitare, colecția de numismatică a suferit pagube mari. Monedele de argint au un strat de patină de aproape 1 mm grosime, iar cele de bronz sînt afectate în așa măsură, încît nici măcar cu un personal mai numeros nu se pot curăța bine. În ce privește monedele „fleur de coin“, acestea pot fi considerate pierdute, deoarece s-au distrus tocmai caracteristicile determinante. Ceramica de la secția de arheologie zace în cioburi; obiectele de fier sînt în parte complet pierdute și distruse, în parte ar mai putea fi salvate prin conservare, dacă ar exista posibilități pentru aceasta, dar și în acest caz ar pierde din forma originală. La secția antică, cca 300 de piese se află pe calea deteriorării complete. La materialul feudal-timpuriu, daunele sînt foarte mari, mai ales la obiectele de fier, la fel și la colecția de arme, unde tocmai caracteristicile determinante au avut de suferit, uneori pînă la distrugerea completă: ornamentele și marca, semnul de meșter. La obiectele de lemn, cariile, iar la cele textile, moliile și-au executat nestingherit opera lor distrugătoare. În ce privește monumentele de piatră romane și piesele de arhitectură medievală, ele zac îngrămădite în spații necorespunzătoare și o parte în curte, sub un acoperămint provizoriu de scinduri. Dar fiind într-o curte unde se circulă și unde există locatari, s-a acționat nu odată în mod barbar asupra inscripțiilor și ornamentelor, deci tocmai asupra elementelor științifice principale. Pînă acum piesele de piatră au fost mutate de trei ori și cu aceste ocazii s-au întimplat multe spărături. De fapt, conchide noul director, se pare că nu există nici o piesă a colecției muzeale care să nu fi suferit, iar altele s-au deteriorat complet. Din cauza lipsei de spațiu, obiectele au fost înghesuite unul peste altul, în grămezi, căci în dulapurile pline nu mai încăpeau. S-au amestecat metal cu sticlărie, piatră, covoare, obiecte de lemn, și între ele și peste ele trebuia umblat, deoarece obiectele îngrămădite ocupau întregul spațiu de acces între dulapuri. Umezeala pe pereții depozitului este de 2 m înălțime și nu scade¹⁴.

Față de acest tablou al distrugerii pe care-l prezentau colecțiile Muzeului ardelean la sfîrșitul secolului XIX, sarcina conducerii muzeului este aceea de a crea toate condițiile pentru salvarea și conservarea obiectelor. Colecțiile sînt valoroase, bogate, cu piese reprezentative. Pe lîngă alte probleme de urgență, directorul expune și motivează necesitatea, în primul rînd, a unui spațiu corespunzător. El relevă necesitatea unui laborator de restaurare, a unui laborator foto și a unui atelier de turnare a mulajelor de ipsos, pentru a înzestra muzeul cu copiile capodoperelor antice, necesare și în procesul de învățămînt, pentru studenții universității. Totodată, noul director cere numirea imediată a cuiva în postul prevăzut de om de serviciu, și anume în așa fel

¹³ Fond Istoricul Muzeului de Istorie (în continuare: Fond Ist.Muz.), doc nr. C₁ 42/1899.

¹⁴ Ibidem.

incit acest post să poată fi transformat în unul de laborant, de care era cea mai mare nevoie din cauza stării colecțiilor¹⁵.

Un raport asemănător este înaintat imediat și Ministerului învățămîntului și cultelor¹⁶, for direct competent în urma contractului încheiat între Muzeul ardelean și Universitatea clujeană. Directorul descrie starea colecțiilor, exact ca în memoriul adresat conducerii Asociației Muzeului Ardelean, după natura materialelor și gravitatea pagubelor produse. În încheiere arată că muzeul are nevoie, înainte de toate, de un specialist care să fie capabil să conserve obiectele, în primul rînd cele de metal, de fier, să confecționeze mlaaje și să prelucraze plăcile fotografice. O asemenea persoană nu poate fi însă găsită sub un salariu de 500 florini anual cu completări, cum ar fi bani de locuință, bani pentru îmbrăcăminte de protecție¹⁷.

Acest prim raport către minister este întărit în curînd de altul, redactat în termeni mai energici, în care, în baza motivației anterior expuse, se insistă pentru cumpărarea sau închirierea unui local adecvat, mobilier corespunzător, ajutor bugetar și personal competent, între care să figureze un laborant, remunerat în condițiile sus-arătate¹⁸.

Dacă unele din aceste deziderate au putut fi realizate, punindu-se acum bazele unei adevărate activități de restaurare-conservare, aceasta se datorește nu atît acordării ajutoarelor cerute, cît mai ales energiei și perseverenței noului director, Pósta Béla. Este adevărat, încă în primii ani ai secolului XX, în rîndurile conducerii Asociației Muzeului Ardelean începe să cîștige teren orientarea care vedea tocmai în colecțiile muzeale baza cercetării științifice a secțiilor muzeului și le acorda, ca atare, o 'mai mare atenție'¹⁹. O altă împrejurare favorabilă care a permis începutul organizării unui laborator de restaurare era terminarea noii clădiri centrale a universității, unde avea să-și găsească adăpost o parte din colecțiile secției de numismatică și antichități. Dar și spațiul afectat aici era insuficient: 2 încăperi la demisol și două la parterul noii universități, accesibile pentru public. Restul — adică, de fapt majoritatea — materialelor au rămas înghesuite în 6 depozite dispersate și total neadecvate²⁰. Totuși, în modestul spațiu primit, directorul Pósta Béla a reușit să pună bazele primului laborator de restaurare al Muzeului ardelean.

Este interesant ce ne spune un document din arhiva muzeului despre modul ingenios cum s-a putut realiza aceasta în spațiul redus care era la dispoziție. În primul rînd, din locuința destinată laborantului s-a luat o cămară care a fost transformată în cameră obscură foto, laborantul primind un spațiu nefolosit, sub scări, drept cămară. Această cameră obscură avea să fie legată de încăperea principală a laboratorului care, a trebuit amenajat, nepotrivit, într-o cameră de la demisol, destinată inițial expoziției. Aici urmau să se efectueze lucrările de conservare-restaurare și turnarea mlaajelor²¹.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Idem, doc. nr. C₁ 44/1899.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Idem, doc. nr. C₁ 47/1899.

¹⁹ *Emlékkönyv*, p. 73—74 și *ErdMúz.* XXII, 1905, p. 339.

²⁰ *Emlékkönyv*, p. 75.

²¹ Fond Ist.Muz., doc. nr. C₁ 113/b din 1900.

În același timp, noul director trece energic la înzestrarea laboratorului creat. În aceeași cerere în care a solicitat repartizarea de spațiu pentru laborator, prezintă și lista documentată a inventarului de bază necesar începerii activității. Astfel, pentru laboratorul propriu-zis se solicită o instalație mobilă de iluminat, o masă de lucru de 3,5 m cu tablă metalică, un raft mare, 20 de tăvi de lemn de diferite mărimi, un bazin emailat de 1,20×0,20 m pentru tratarea obiectelor de fier, un alt bazin mai mic și un bazin cu țevă de apă, 6 bazine mici de sticlă pentru curățirea monedelor, toate cu dimensiunile indicate, 12 sticle de diferite mărimi pentru păstrarea substanțelor și soluțiilor chimice. La aceasta se adaugă vreo 10 tipuri de unelte destul de simple, dar indispensabile (ciocane, clești, ferestraie, pile, perii etc.) și un mobilier foarte simplu (scaune, cuiere)²². Deși simplu și modest, acest inventar era astfel ales, încît permitea începerea și executarea celor mai urgente lucrări de restaurare-conservare, mai ales a obiectelor de metal, grav atacate. Ceva mai sofisticată este aparatura pentru laboratorul foto, deși și aceasta se limitează la strictul necesar pentru începerea lucrărilor. Aici sînt prevăzute instalații electrice, de gaz, de apă, cu bazin, mese, stative și dulapuri, vasele și sticlăria necesară operațiunilor fotochimice, precum și instrumentele și aparatele fotografice propriu-zise²³.

Din documentele arhivei noastre nu rezultă exact în ce măsură au fost satisfăcute aceste necesități, dar se pare că acest lucru nu s-a întimplat chiar prompt și complet, deoarece există și numeroase cereri ulterioare. Astfel în 1900 directorul înaintează forurilor tutelare un referat de necesitate, insistînd pentru executarea modificărilor la clădire, cerute pentru organizarea laboratorului și pentru înzestrarea cu mobilier²⁴, și un alt referat pentru achiziționarea unor substanțe chimice de primă urgență și a unui cîntar sensibil²⁵.

În 1902, Ministerul învățămîntului și cultelor alocă suma de 2160 de coroane pentru mobilierul noului local al muzeului din clădirea universității și 1500 coroane pentru articole foto și o instalație pentru îndepărtarea ruginii de pe obiectele de metal²⁶. La aceasta directorul Pósta Béla înaintează un memoriu în care arată că nici suma pentru mobilier nu este suficientă, dar diferența nu este prea mare, însă suma pentru articolele foto este mai mică decît jumătate din necesarul efectiv, care este de 3326 coroane numai pentru laboratorul fotografic. Presate de urgența lucrărilor, cadrele muzeului au găsit o nouă metodă pentru îndepărtarea la rece a ruginii de pe obiectele de metal și astfel s-ar putea renunța la instalația de deruginare, iar cele 500 de coroane, cît ar costa aceasta, ar putea fi destinate tot pentru laboratorul fotografic. Dar nici așa nu se acoperă nici jumătate din necesar. Cu 1500 de coroane nici nu se poate începe, căci trebuie aparat de fotografiat, obiectiv și instalațiile de bază pentru dezvoltare și copiere. La nici una din acestea nu se poate renunța. Numai aparatul de fotografiat, un obiectiv „Voigtländer“ și o mașină de prelucrat hirtie fotografică costă 1660 de

²² Idem, doc. nr. C₁ 113/c din 1900.

²³ Ibidem.

²⁴ Idem, doc. nr. C₁ 145/1900.

²⁵ Idem, doc. nr. C₁ 67/1900.

²⁶ Idem, doc. nr. C₁ 320/1902.

coroane, fără aparatura de dezvoltat și de multiplicat. Pentru muzeu mai este necesar și un aparat portativ, pentru teren. Directorul propune eșalonarea sumei în două rate, prima constituind-o cele 1500 de coroane alocate. La acest memoriu este anexat devizul pentru aparatura necesară atelierului foto, care cuprinde 63 de poziții, în valoare de 3326 de coroane²⁷.

Nu cunoaștem rezultatul acestui demers, dar cert este că în această perioadă munca de restaurare începuse și se desfășura destul de intens și concomitent cu aranjarea expoziției în noua clădire a universității, obiectele etalate în expoziție fiind restaurate în prealabil în noul laborator²⁸. Munca aceasta era executată, în afara laborantului — care nu dispunea încă de cunoștințe teoretice și practice suficiente și nici nu putea răzbi singur cu uriașul volum de obiecte deteriorate — și de cei trei colaboratori științifici²⁹. În acel an, 1902, s-au cheltuit pentru întreținerea și conservarea colecțiilor muzeale 379 coroane³⁰.

Munca continuă în măsura posibilităților într-un ritm intens, prioritatea acordându-se curățirii și conservării obiectelor de metal, grav atacate. Astfel în 1903 au fost preparate și astfel salvate de la distrugerea completă 512 obiecte de fier³¹ care erau cele mai periclitate. În afară de aceasta au fost curățate și în parte restaurate de pictori locali 25 de tablouri, au fost întregite o serie de obiecte de ceramică și restaurate câteva piese muzeistice mai de preț³².

Dar și în noua clădire a universității se face simțită în curând lipsa de spațiu pentru colecțiile mereu crescînde, care s-a repercutat nefavorabil asupra activităților complexe, promovate de noua conducere a muzeului, cit și asupra condițiilor de păstrare și conservare a obiectelor. Încă în 1904, Pósta Béla scrie în raportul său: „... Sala a patra este mult mai degrabă magazie decît expoziție; și coridorul este plin cu obiecte. Piese de lapidar zac, expuse intemperiilor, în curte. Pentru despachetarea materialelor rezultate din săpături trebuie închisă expoziția, alt loc neexistînd pentru aceasta³³.”

Și mijloacele financiare erau insuficiente pentru desfășurarea unei activități de nivel în domeniul restaurării-conservării. Nu putem înșira toate greutățile și memoriile redactate în această problemă, dar putem susține fără exagerare că întreaga existență a Muzeului ardelean în această perioadă era o luptă permanentă cu greutățile materiale și cu forurile competente care nu alocuau suficiente mijloace financiare³⁴. Lipsa lor se resimțea deosebit de dureros, ca în toate compartimentele de activitate de altfel, și în cel de conservare și restaurare a patrimoniului muzeal. Ajutorul anual de stat era însoțit întotdeauna de adrese care atrăgeau atenția că el trebuie folosit numai pentru sporirea colecțiilor

²⁷ *Idem*, doc. nr. C₁ 321/1902.

²⁸ *ErdMúz*, XIX, fasc. 6, 1902, p. 307—308.

²⁹ *Idem*, p. 308.

³⁰ *Idem*, p. 303.

³¹ *Idem*, XXI, fasc. 4, 1904, p. 230.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, p. 231.

³⁴ Vezi și M. Mirel, A. Ardos, *Documente privitoare la situația materială a Muzeului de istorie al Transilvaniei la începutul sec. XIX*, în *ActaMN*, XVIII, 1981, p. 667—671.

și pentru întreținerea și conservarea lor³⁵. Dar niciodată acest ajutor nu ajungea pentru nici unul din obiectivele indicate.

Anevoioasă era și procurarea aparatajelor și substanțelor necesare. Multe din ele nu se găseau în țară sau erau scumpe. Ministerul învățămîntului difuza anual o listă cu articolele ce puteau fi comandate din străinătate, printre ele figurau și unele ustensile și substanțe de laborator, dar insuficiente, iar pentru cele necuprinse în sumara listă, era necesară aprobarea expresă a Ministerului pentru fiecare caz în parte³⁶.

Uneori complexitatea lucrărilor reclama efectuarea unor amenajări speciale, pe care însă muzeul nu le putea executa. Astfel pentru prepararea și conservarea colțului de mamut de la Gălățeni era nevoie de un vas sau bazin special pentru parafină, cerut de laborant. Deoarece în acest scop s-a putut alocă însă numai o sumă foarte mică, problema se tergitversa, generînd aminări și conflicte³⁷.

Un alt neajuns de bază în activitatea de conservare-restaurare a muzeului era insuficiența personalului specializat. Singurul laborant, Lehoczky András, nu avea de fapt o calificare de specialitate la bază. El nu putea face față adesea volumului mare de lucrări, din care cauză acestea se aminau sau erau executate în parte și de personalul științific, puțin la număr și el. Dealtfel și laborantul trebuia să efectueze, pe lângă lucrările de conservare-restaurare propriu-zise, și turnarea mușajelor de ipsos, la fel și lucrările de fotograf și de desenator, legate uneori de deplasări în provincie³⁸. Volumul lucrărilor foto genera, la fel, dificultăți și întâzieri³⁹.

În aceste condiții era firesc că muzeul trebuia să recurgă de multe ori, mai ales în cazul unor lucrări mai complexe, la ajutoare din afară. Uneori acestea se puteau rezolva pe plan local și chiar în mod gratuit, cum era cazul pinacotecii la care pictorul clujean Merész Gyula s-a angajat voluntar pe o perioadă mai lungă, în mod gratuit, restaurînd picturile⁴⁰.

Alteori însă, muzeul era nevoit să trimită obiecte de valoare la Budapesta pentru restaurare. Amintim în acest sens faptul că restauratorul I. K. Beer de la Muzeul de artă din Budapesta a efectuat ample lucrări de conservare la mai multe obiecte vechi de lemn, care astfel trebuiau să suporte și transportul și al căror cost se ridica la sume considerabile⁴¹.

O împrejurare favorabilă a constituit-o mutarea în 1912 a Colecției de numismatică și antichități a Muzeului ardelean în clădirea de pe strada Bastionului (sediul actual al Muzeului de istorie al Transilvaniei. Aici conducerea a reușit să organizeze un laborator pentru restaurarea monumentelor sculpturale în piatră. Acestea, transportate în repetate rînduri dintr-un loc într-altul, supuse ani de-a rîndul intemperiilor și

³⁵ Fond Ist.Muz., doc. nr. C₁ 1495/1910.

³⁶ Idem, doc. nr. C₁ 1256/1910.

³⁷ Idem, doc. nr. C₁ 2395/1915.

³⁸ Idem, doc. nr. C₁ 1683/1911.

³⁹ Idem, doc. nr. C₁ 2395/1915.

⁴⁰ *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve, 1913, Cluj, 1914, p. 35.* (în continuare: *Évkönyv*).

⁴¹ Fond Ist.Muz., doc. nr. C₁ 1595/1911.

stricăciunilor, au fost restaurate, găsindu-și apoi locul în lapidarul care începu să se contureze la noul sediu. La aceste lucrări activa gratuit sculptorul Szeszák Ferencz⁴².

Deși muzeul a întâmpinat mari greutăți în restaurarea și conservarea propriului său patrimoniu, a cărui mare parte era într-o stare deplorabilă la sfârșitul secolului XIX, el a căutat să salveze de la pieire și să întrețină și alte bunuri culturale de pe teritoriul Transilvaniei. Muzeul trimitea, ori de câte ori era nevoie, specialiștii săi la monumentele periclitate prin degradare lentă sau prin lucrări de renovare și transformare, întocmea rapoarte și cerea ajutoare pentru salvarea și întreținerea lor. De la început acorda ajutor noilor muzee și colecții provinciale, aducând obiectele lor spre restaurare — de multe ori gratuită — la Cluj. Muzeul căuta să achiziționeze de la particulari mai ales obiectele expuse degradării sau înstrăinării, ori păstrate în condiții neadecvate. Totodată ducea o permanentă corespondență cu bisericile sătești, pentru a primi de la ele — contra cost sau în schimbul unor obiecte noi, special comandate pe cheltuiala muzeului — vechi obiecte bisericesti de orice natură, pentru a le salva de la pieire, a le restaura și conserva. Nu putem enunța toate strădaniile și măsurile întreprinse în acest sens, care, pe lângă piesele de orfevrărie, vizau cel mai des obiecte de lemn și textile, ce prezentau caracterul cel mai perisabil. Amintim în acest sens numai corespondența muzeului cu diferite biserici sătești, pentru aducerea la muzeu, în schimb sau contra cost, a unor piese vechi de mobilier bisericesc și chiar a unor tavane pictate spre a fi conservate și păstrate la muzeu⁴³. Aceeași atenție se acorda și broderiilor și covoarelor vechi transilvănene și în corespondența cu parohiile provinciale se arată că locul acestor piese este în muzeu, este o necesitate ca ele să fie restaurate și conservate, căci pagubele produse de timp și de diferiți dăunători sînt și așa considerabile⁴⁴.

Din cele enunțate se desprinde concluzia că, în pofida marilor greutăți cauzate de lipsa dotărilor materiale (spațiu coresponsuzător, instalații și aparatură, substanțe, mijloace financiare) și a unui personal de specialitate insuficient, conducerea și întregul personal al secției de Numismatică și antichități a Muzeului ardelean a desfășurat o activitate neobosită și nu a precupețit nimic pentru a salva bunurile patrimoniului cultural transilvănian și în primul rînd colecțiile muzeului, pe care a reușit, în pofida greutăților și a condițiilor precare, să le conserve și să ni le transmită într-o stare relativ bună.

ANNA MÁRIA ARDOS — MARIA MIRELA

⁴² *Évkönyv* 1913, p. 35.

⁴³ Fond Ist.Muz., doc. nr. C₁ 861—862/1904.

⁴⁴ Idem, doc. nr. C₁ 1601/1910.

BESTREBUNGEN DES SIEBENBÜRGER MUSEUMS FÜR DIE KONSERVIERUNG UND RESTAURIERUNG DER MUSEUMSGÜTER

(Zusammenfassung)

Im vorliegenden Artikel beschreiben die Verfasser auf Grund von Archivstoffen die Bestrebungen des Siebenbürger Museums aus Cluj am Ende des XIX-ten und Beginn des XX-ten Jh. zwecks Konservierung der Museumsgüter der Numismatischen und Antikensammlung des Museums. Es handelt sich um dringende Massnahmen für die Rettung bedeutender Sammlungen deren grösster Teil durch unzweckmässige Lagerungsbedingungen schwere Schäden erlitten haben. Es werden die Bemühungen für die Gründung, Einrichtung und Instandsetzung eines Laboratoriums beschrieben. Trotz grosser Schwierigkeiten, wie ständiger Raum-mangel, unzulängliche Geldmittel, das Fehlen von entsprechender Apparatur und geschulten Fachkräften, gelang es, eine grosse Menge Kulturgüter instande zu setzen und konservieren, welche den Kern der Sammlungen des heutigen Historischen Museums Transsylvaniens bilden.